

№8 Серпень 2023 року

взаємодією зі спеціалістами / інклюзивна освіта

Юлія Кизименко: психолог дитячого центру розвитку «Янголятко», м. Мукачево, Закарпатська обл.

Формуємо в немовленнєвих дітей з РАС уміння використовувати елементарні засоби комунікації та взаємодії

Дітям із розладами аутистичного спектра (РАС) зазвичай складно адаптуватися до дитячого садка, адже вони потребують допомоги в комунікації та соціальній взаємодії. Особливо, якщо дитина не говорить. Поведінка таких дітей часто не просто нетипова, а й інколи деструктивна та агресивна. Через це діти з РАС, як правило, потребують супроводу й підтримки вихователя. Додає складнощів ще й те, що в групі дитина не одна. Поряд з нею ще майже два десятки дітей, які теж потребують уваги та підтримки. Проте немає нічого неможливого, якщо правильно організувати роботу. Саме в цьому ми переконуємося протягом багатьох років взаємодії з дітьми з РАС. І готові поділитися досвідом, що і як робити.

Налаштуйтеся на командну взаємодію

Основа успішної роботи з дітьми з РАС — командна взаємодія усіх дорослих, які взаємодіють та працюють з дітьми з особливими освітніми потребами. У команду супроводу мають об'єднатися члени родини дитини, медики, спеціалісти, корекційні педагоги й вихователі.

Така команда має працювати заради спільної мети — поліпшити якість життя дитини. Для цього слід мати спільні стратегії, засоби, техніки і методи корекції. Також важливо, щоб усі члени команди використовували однаковий набір «інструментів» для комунікації з дитиною. Одразу зазначимо, що це не просто, але можливо.

Приклади методик і технік для роботи з дітьми з РАС

ESDM — Денверська модель раннього втручання.

ABA, VBA — вербально-поведінковий підхід.

PRT — навчання основних, ключових навичок/реакцій.

TEACCH — методика структурованого навчання з особливою увагою до середовища.

RDI — метод поведінкової терапії, заснований на мотивації дитини до спілкування, взаємодії та дружби.

DIR Floortime — метод сімейної психотерапії.

Son-Rise — створення комфортного для дитини середовища.

Визначте спільні правила

До основних дефіцитів у розвитку дитини з РАС належать: порушення комунікації та взаємодії, небажана поведінка, стереотипні дії та поведінка. Саме на корекцію цих дефіцитів слід спрямувати діяльність команди.

Під час роботи з дітьми з РАС важливо, щоб усі дорослі дотримувалися спільних правил і висували до дитини єдині вимоги. В іншому разі навички в дитини залишатимуться на «кабінетному» рівні, тобто дитина не використовуватиме їх у повсякденному житті й вони не автоматизуються.

Для того щоб робота з дитиною з РАС була результативною, дорослі мають бути готові змінювати власну поведінку. Неможливо вимагати від когось змінитися, зокрема від дитини, якщо сам не хочеш або не можеш змінюватися.

Працюйте над розвитком емпатії. Це дасть змогу краще розуміти дитину та її потреби. Навчіться ставати в рівноправну з дитиною позицію, тобто формуйте вміння поставити себе на місце дитини. Наприклад, спробуйте уявити, як має інша людина пояснювати вам незрозумілі речі, щоб ви їх зрозуміли.

Упорядкуйте життя дитини. Зокрема, чітко дотримуйте усіх режимних моментів незалежно від того, чи є у вас бажання, чи сьогодні свято або вихідний. Розпорядок дня має бути стабільним. Це формує в дитини уявлення про план дій на день та знижує рівень тривожності.

Будьте терплячими. Давайте дитині більше часу для реакції, ніж потрібно для вас або інших дітей. При цьому не вмикайте в собі «папу»», повторюючи одне й те саме по декілька разів. Максимальна кількість повторів не повинна перевищувати двох разів. Якщо дитина не реагує, тоді використовуйте додаткові підказки — жестові, візуальні, моторні, фізичні. За потреби використовуйте кілька підказок одночасно.

Говоріть з дитиною чітко, лаконічно, інструктивно, без зменшувально-пестливих слів. При цьому акцентуйте увагу на ключовому слові. Приміром, спробуйте спілкуватися з дитиною, як з «іноземцем», який погано розуміє українську мову.

Створіть навколо дитини середовище, яке спонукатиме її до комунікації та розвитку. Наприклад, щоб дитина мала мотивацію до комунікації, розташуйте улюблені речі та іграшки дитини в полі її зору, проте так, щоб дістати їх самостійно було складно.

Навчіться грати. Адже дорослий, який не вміє грати, не зможе навчити цього дитину. Водночас спільна гра з дорослим допомагає дитині опановувати вміння вибудовувати взаємини з іншими людьми та здобути/сформувати певні соціальні навички.

Опановуйте разом з дитиною елементарні інструменти комунікації

Під час взаємодії з дітьми з РАС важливо не підкріплювати та не заохочувати небажану поведінку. Тобто не давати дитині бажане та не звільняти від вимог у відповідь на небажану поведінку:

- крики, істерики;
- агресію — дитина може бити, кусати, дряпати інших людей, якщо їй щось не подобається;
- аутоагресію — дитина виявляє свої емоції через те, що завдає болю собі — б'ється головою об поверхні навколишніх предметів, кусає себе, щипає тощо.

Натомість потрібно визначити функцію небажаної поведінки та запропонувати дитині інструменти елементарної комунікації, що дадуть їй змогу в прийнятний спосіб досягнути бажаного чи висловити небажання щось робити. До таких інструментів належать:

- зоровий контакт;
- вказівний жест;
- система жестів, що дають змогу виражати згоду/незгоду, просити про допомогу/перерву, відмовлятися щось робити тощо;
- альтернативні і додаткові засоби комунікації, які може використовувати будь-яка особа для того, щоб вирішувати щоденні завдання спілкування.

Такі інструменти позитивно впливають на поведінку дитини, адже за їх допомогою вона легко може досягти бажаного.

Зоровий контакт

Зоровий контакт при нормі розвитку супроводжує усі соціальні взаємодії дитини. Особливо, якщо дитина ще не опанувала вербальні навички. Натомість у дітей з РАС зоровий контакт часто порушується. Це такі **порушення**, як-от:

- повна відсутність зорового контакту — дитина відводить погляд;
- короточасний контакт — прихований погляд;
- пронизливий погляд, немов через скло.

Для того щоб сформувати в дитини вміння встановлювати зоровий контакт, використовуйте техніку «трьох кроків» (рис. 1). Повторюйте її багаторазово протягом дня, поки дитина не почне відповідати поглядом — встановлювати зоровий контакт, коли ви називаєте її ім'я.

Рис. 1. Техніка «Три кроки»

Слід зазначити, що часто поведінка дитини з РАС стає небажаною через те, що вимоги дорослого не відповідають її можливостям. При цьому дитина зазвичай **не вміє просити про допомогу** та повідомити, що їй складно. Тому формуйте в дитини відповідні вміння. Створіть ситуацію, в якій дитині потрібно попросити про допомогу, та дайте зразок дії, як це зробити.

Для того щоб попросити про допомогу, дитина може використовувати зоровий контакт, поєднуючи його з жестом-проханням про допомогу. Якщо в дитини наявне мовлення, то зоровий контакт вона може доповнювати словом «Допоможи».

На основі сформованого зорового контакту дитина з РАС опановує навички імітаційних дій або копіювання дій інших. Для цього навчайте дітей діяти за інструкцією: «Зроби, як я!». Саме це вміння допоможе дитині успішно опанувати різні життєво необхідні навички: гігієнічні, самообслуговування, комунікативні тощо.

Вказівний жест

Вказівний жест — це довербальний спосіб комунікації, який при нормі розвитку формується в дитини протягом першого року життя. Діти використовують його, щоб привернути увагу дорослих до якогось предмета чи явища, а також як засіб прохання та спілкування. А дорослим вказівний жест допомагає визначити, чи розуміє їх немовленнєва дитина. Для цього достатньо попросити дитину вказати на певний предмет чи об'єкт.

Сформуйте в немовленнєвої дитини з РАС вміння використовувати вказівний жест, щоб повідомляти дорослим про свої бажання. Для цього скористайтеся простим алгоритмом до техніки «Що ти хочеш? Покажи» (рис. 2).

Рис. 2. Техніка «Що ти хочеш? Покажи»

За допомогою вказівного жесту дитина з РАС може також відповідати на запитання дорослого, наприклад: «Де ложка? Покажи», «Де банан? Покажи» тощо.

Під час взаємодії з дітьми пам'ятайте про постійні заохочення та індивідуальний підхід. Адже для того щоб виконати якусь дію, дитині потрібна мотивація. І в кожного вона буде різною. Тож дорослий має не лише висувати вимоги до дитини, а й пропонувати їй щось, спонукаючи до дії.

Наостанок згадаємо про ще один важливий аспект у роботі з дітьми з РАС — помірно сенсорне навантаження. Неконтрольоване використання гаджетів спричиняє перевтому та емоційні сплески

навіть у дитини з нормою розвитку. Дослідження науковців у багатьох країнах доводять, що зловживання гаджетами може негативно вплинути на роботу мозку дитини. Зокрема, в неї можуть виникнути труднощі в концентрації уваги, може підвищитися імпульсивність і знизитися здатність до саморегуляції. Тому важливо використовувати гаджети під час роботи з дітьми виважено й дозовано. Але це окрема тема для розмови. Тож далі буде.